

UTTERINVENTERING AV DELAR AV LJUSNANS OCH DALÄLVENS AVRINNINGSOMRÅDEN
SEPTEMBER 1984.

av

Mats Olsson (1), Elisabet Rosendal (2) och Finn Sandegren (3)

- (1) Programmet för övervakning av miljö kvalitet (PMK), Naturhistoriska riksmuseet, Box 50007, 104 05 Stockholm.
- (2) Naturhistoriska riksmuseet, Box 50007, 104 05 Stockholm.
- (3) Svenska Jägareförbundet, Viltforskningscentrum, Box 7002, 750 07 Uppsala.

Stockholm, 1984-11-14

INLEDNING

Uttern har under de senaste 10-årsperioderna minskat i stora delar av Sverige. Under perioden augusti-september 1983 utfördes en utterinventering i delar av Sörmland och Småland. Denna inventering bekräftade tidigare misstankar om en fortlöpande tillbakagång för uttrar i de undersökta områdena. För att få en uppfattning om tillståndet i mellersta Sverige har under perioden 1-21 september 1984 en inventering utförts i delar av Ljusnan och Dalälvens avrinningsområde.

Undersökningen ingår i en långsiktig plan där olika miljötyper i Sverige skall inventeras med avseende på utterförekomst. Syftet är att på detta sätt skaffa kunskaper om vilka faktorer som kan ha påverkat utterns utbredning.

INVENTERINGSOMRÅDEN

Huvuddelen av det inventerade området ligger i barrskogsregionen och endast en mycket begränsad del har haft inslag av betesmarker och jordbruk. Det undersökta området ligger på en höjd över havet varierande från 160 m till 440 m. I samtliga avrinningsområden har vattenreglerande ingrepp av olika slag förekommit. Totalt har ca 4500 kvadratkilometer inventerats fördelade på följande delar av respektive avrinningsområde.

I Ljusnan

A Härjån (Topografiska kartor: 16D SO, 16E SV, 16E NV). Det inventerade området utgöres huvudsakligen av Härjån och Blädjan med biflöden och sjöarna Orrmosjön och Härjeåsjön. Stora områden av åarnas övre delar saknar vägförbindelse och har därför lämnats oinventerade. Under inventeringen tillkom ytterligare några-spridda inventeringspunkter, i norra delen av Svegsjön inklusive Ljusnans utlopp i Svegsjön och några km uppströms denna punkt.

B Voxnan (Topografiska kartor: 15F SV, 15F SO, 15F NV, 15F NO). Området utgöres av Voxnans mellersta avrinningsområde från Svartån och Västerhocklans tillflöden i Voxnan ned till Edsbyn och inkluderar Håvaån, Gryckån, Loån samt andra mindre vatten. Stor uppmärksamhet ägnades Voxnans huvudfåra där ett avsnitt på 11 km totalinventerades med kanot. Sträckan uppskattas motsvara 7 inventeringspunkter.

II Dalälven - Oreälven (Topografiska kartor: 14E NO, 14F NV, 15E SO, 15F SV, 15E NO, 15F NV). Huvuddelen av Oreälvens vattensystem har inventerats. Inventeringsansträngningarna var störst i de mellersta delarna som står i förbindelse med Voxnan via magasinet Storejen. Där har en ca 20 km sammanhängande vattensträcka av Oreälvens huvudfåra totalinventerats till fots och med kanot. Denna sträcka uppskattas motsvara 11 inventeringspunkter. I de övre samt nedre delarna av Oreälven inklusive Unnan, Ämån, och Tenningsån ligger inventeringspunkterna något glesare.

INVENTERINGSMETODIK

Uttrar markerar sina hemområden med ett doftande analsekret som följer med spillningen. Spillningen placeras ofta på en sten eller annan ur doftkommunikations synpunkt strategisk plats. Då spillningen torkar cementeras den fast mot underlaget och kan vid torr väderlek eller i skydd mot regn och vind bevaras i flera veckor. Den använda inventeringsmetodiken bygger på lokalisering och identifiering av spillning.

Inför fältarbetet studerades topografiska kartan (1:50 000) och lämpliga inventeringspunkter valdes ut. Dessa kan utgöras av in- och utlopp till sjöar, sträckor med alternerande strömmande och lugnt vatten, forsar eller andra för en utter viktiga platser.

Utmed ett sammanhängande vatten bör inventeringspunkterna ligga högst 3-4 km från varandra. Vid varje punkt inventeras normalt 200 m strand till fots. I de fall där ett området var svårt att nå med bil, kompen- serades en utglesad punkttäthet med att längre sträckor (500-1000 m) inventerades till fots eller med kanot. I svårinventerade vattendrag där kartbilden inte angav speciellt intressanta punkter men som samti- digt bedömdes som angelägna totalinventerades 8-15 km sträckor till fots eller med kanot. Då ett avsnitt i ett vattendrag var särskilt komplext inventerades ibland flera punkter med kortare avstånd, för att täcka in t ex när en sjö hade flera tillflöden.

För varje inventerad sträcka noterades förekomst av utter- och mink- spillning. Spillningens innehåll noterades som kräfta, fisk, grodor, däggdjur, fågel m m. Varje inventerad sträcka beskrevs med en kart- skiss och försågs med en lägesangivelse enligt för Rikets nät. För varje punkt karakteriserades vattendraget och stranzonen bl a med avseende på vegetation, näringsrikedom, skogstyp, strömhastighet, bebyggelse, reglering och annan mänsklig störning.

RESULTAT

Inom hela inventeringsområdet studerades 230 punkter. Se fig 1 och 2. Säkra uttertecken påträffades vid 34 punkter (15%). Vid ytterligare 14 punkter (6%) påträffades äldre spillning som genom sin ålder var svår- rare att skilja från mink och därför bedömdes som osäker. Minktecken hittades vid 191 (83%) av de besökta punkterna.

I Ljusnan

A Härjeån. Totalt undersöktes 52 punkter (Se figur 1) och vid 5 punkter (10%) påvisades utterförekomst. Vid 2 punkter (4%) hit- tades "osäker" utter. Markeringsplatserna återfanns i Blådjan samt i Härjeån i nära anslutning till Orrmosjön och Härjåsjön. Vidare påträffades utterspillning vid Ljusnan uppströms Sveg- sjön. Minkspillning påträffades vid 41 punkter (79%).

B Voxnan. Totalt inventerades 80 punkter. (Se figur 2). Utter- spillning hittades vid 18 punkter (23%) och osäkra uttertecken påträffades vid 5 punkter (6%). De två områden som hyste utter var dels Håvaån-Voxnan-Nissjabäcken-Loån dels Gryckån. Mink återfanns vid 68 (85%) av de besökta platserna.

- II Oreälven. Totalt inventerades 98 punkter. (Se figur 2). Vid 11 punkter (11%) påvisades utterförekomst. Osäker utterspillning påträffades vid 7 (7%) av de inventerade sträckorna. I mellersta Oreälvens område konstaterades utterförekomst i Finnsjön samt vid en markeringsplats i Oreälvens huvudfåra. I de nedre delarna av Oreälven påträffades utterspillning i Lömingån, Ämän, Unnan samt Oreälven mellan Skattungen och Orsasjön. Minktecken hittades vid 82 punkter (84%).

DISKUSSION

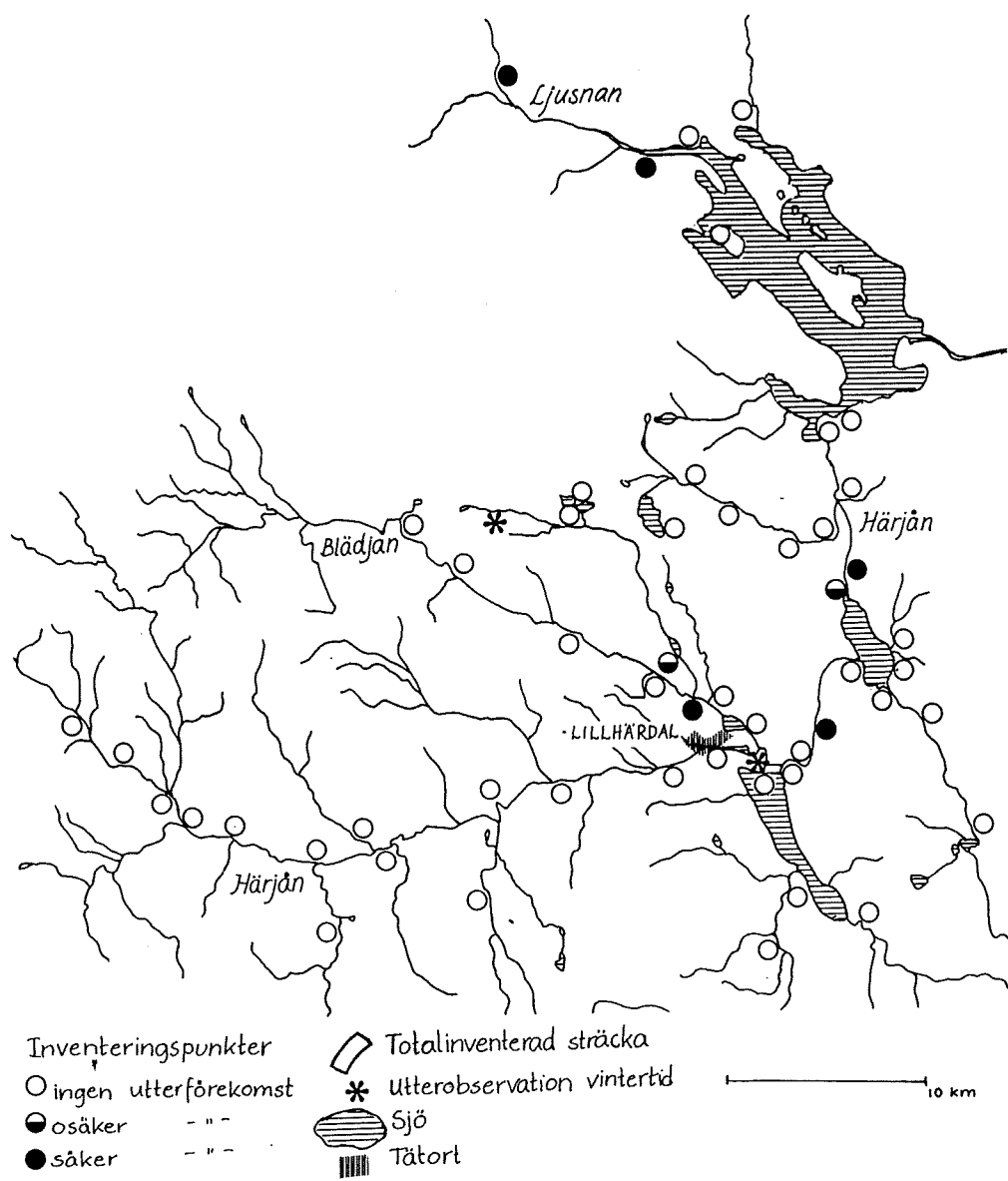
Vid inventeringen konstaterades utterförekomst i samtliga undersökta avrinningsområden. Uttrar förekom dock endast inom mindre avgränsade delar av varje undersökt avrinningsområde. Således konstaterades markeringsplatser enbart inom Gryckåns samt Loån-Hylströmmen-Nissjabäcken-Håvaåns vattensystem inom den undersökta delen av Voxnans avrinningsområde. I Oreälven förekom markeringsplatser huvudsakligen i dess nedre lopp mellan Orsa, Östanvik och i Unnan. Vidare påträffades utterspillning i Finnsjöområdet. Vad slutligen gäller Härjåns vattensystem förekom uttermarkeringar kring Härjåsjön, Orrmosjön samt i Ljusnan ovanför Svegsjön. Resultaten antyder att utterförekomsten i det undersökta området utgörs av isolerade grupper.

Att bedöma antalet uttrar inom de områden som inventerats är med nu kända inventeringsmetoder ytterligt svårt. Att endast 15% av de punkter som inventerats visade spår efter utter tyder dock på en starkt decimerad stam. Den förhållandevis höga frekvensen av utterspår i Gryckån och Loån-Hylströmmen-Nissjabäcken-Håvaån antyder fungerande uttergrupper, vilket också kan vara fallet i nedre delen av Oreälven. Som en försiktig och mycket osäker tolkning av tillståndet i övriga undersökta områden kan sägas att de få utterspåren här skulle kunna tyda på enstaka ströddjur, t ex icke köns mogna djur eller ensamma hanar alternativt äldre icke reproducerande djur, i periferin av en uttergrupp.

Det bör påpekas att isbeläggning av vattendragen innebär en dramatisk förändring av utterns miljö. Djuren måste flytta till områden med öppet vatten. Ofta kan uttern tvingas till omfattande vandringar. Uttrarnas uppehållsområden under september månad, då inventeringarna genomfördes, säger inte något om deras uppehållsområden vintertid. Lokalbefolkningens vinterobservationer av utter i området har lagts in i figurerna 1 och 2. Det är viktigt att framhålla att någon systematisk vinterspårning av utter ej har förekommit i området. De observationer som gjorts vintertid kan därför endast bekräfta närvaro av utter men brist på vinterobservationer säger inte att utter saknas. Vi kan dock konstatera att de områden som i september hyste uttrar även tycks ha uttrar vintertid. Områdena tycks därför vara goda utterbiotoper året runt tack vare tillgång till öppet, fiskproducerande vatten även vintertid.

Uttern tillhör Kronans viltbråd, vilket innebär att uttrar som påträffas döda skall insändas till Naturhistoriska riksmuseet. Totalt har 63 uttrar inkommit till riksmuseet sedan 1969. Av dessa har 11 st eller ca 17 % kommit från ett område med Siljan i centrum och med 7 mils radie eller från ca 3% av Sveriges yta. Detta är en förhållandevis hög andel från ett begränsat område som kan tyda på att området hyser en av de tätaste utterstammarna i landet. Vare sig detta antagande är riktigt eller ej visar inventeringsresultaten att utterpopulationen även i detta område är gles och koncentrerad till mycket begränsade områden som därför är skyddsvärda.

Figur 1. Inventeringsområde IA; Härjån i Ljusnans avrinningsområde.

Figur 2. Inventeringsområde 1B; Voxnan i Ljusnans avrinningsområde samt II; Oreälven i Dalälvens avrinningsområde. En ungefärlig gräns mellan de båda vattensystemen har sträckats.

